

Músiques del món i treball per projectes

Cristina González Martín

Assumpta Valls Casanovas

Departament de Didàctica de l'Expressió Musical, Plàstica i Corporal
Universitat Autònoma de Barcelona

Introducció

En aquesta exposició presentem l'anàlisi realitzat en una experiència pràctica, en la que es pretén relacionar les músiques del món¹ i la metodologia pedagògica de projectes de treball. L'escolta d'una música del món és el punt de partida o el centre d'interès a partir del qual es desenvolupa el projecte de treball plantejat a l'aula.

Aquesta experiència, però, s'emmarca dins un projecte més ampli que planteja la incorporació de les audicions de músiques del món a les aules d'infantil i primària. Aquest projecte es va iniciar durant el curs 2005-2006 i compagina la recerca amb la innovació didàctica i la formació de mestres.

Aquest propòsit sorgeix de la confluència de dos fets: Per una banda, el convenciment que des de l'àrea de música hem de facilitar als nens l'escolta de la música en totes les seves vessants, acollint al màxim la diversitat d'èpoques, estils i cultures, per així facilitar al nen una visió el més àmplia possible de la realitat musical. Per l'altra, la constatació que molts docents, amb l'arribada d'alumnes d'altres cultures a les nostres escoles, han sentit la necessitat d'incloure les músiques del món en el repertori escolar, entenent que a través de la música es facilita l'aproximació al coneixement de les diferents cultures que habiten l'aula d'una forma compartida i col·lectiva.

És en aquest context-realitat on es situa el nostre projecte. Tot i així, el que nosaltres pretenem d'entrada té un tret diferencial, ja que parteix d'una mirada àmplia i respon a una concepció global i oberta del que ha de ser l'escolta de la música a les aules, independentment dels llocs de procedència dels integrants dels grup classe. Entenem que és necessari mostrar als nens totes les maneres d'expressar-se musicalment, sempre sota la idea que totes les músiques són vàlides. Pensem que cal fomentar una mentalitat oberta on els alumnes aprenguin a veure la seva pròpia cultura dins d'un context molt més ampli, el de totes les cultures, i també a relacionar la música amb les cultures a les que pertanyen (Martí 2000, Rodríguez 2005). Ensenyar música des d'una perspectiva global, significa entendre la música en totes les seves formes, veure la música com una expressió humana i entendre també als seus creadors (Volk 1993). L'escolta de músiques de

¹Fent referència a l'ús que se li dona al terme músiques del món en aquest treball, ens agradaria comentar que s'utilitza sota la concepció que totes les músiques són músiques del món. No es pretén establir cap jerarquia ni comparació, només s'utilitza el terme amb la finalitat de comprensió dins l'àmbit educatiu. Les músiques del món, d'aquesta manera, fan referència a totes les músiques (independentment de si són tradicionals, populars, contemporànies o d'autor) que no pertanyen a la cultura europea occidental.

diferents indrets contribueix directament a promoure la comprensió entre persones de diferents cultures (Rodríguez 2005; Martí 2000).

Però, de la mateixa manera que alguns autors advoquen per aquesta idea de l'escolta de la música des d'una vessant global, tal com hem descrit, també es cert, i així ho han manifestat altres autors - Moreno (1998), Giráldez (1997) y Demorest y Shultz (2004)- que la inclusió d'aquestes músiques en el currículum sol comportar problemes, per una banda per la mancança d'una selecció adequada i per l'altra per la falta d'adequació dels materials didàctics i de formació de professorat. En aquest sentit, dades molt recents d'un petit estudi² realitzat amb una mostra de 9 mestres d'una mateixa localitat ens reafirmen aquestes mancances i a la vegada demanda dels docents.

Per contribuir a fer front a aquesta situació i d'acord amb els principis exposats ens hem plantejat el nostre treball, sobre la incorporació de les músiques del món a les aules. Com es deia a l'inici es compagina la recerca amb la innovació didàctica i la formació de mestres i, per tant, un dels objectius més rellevants és contribuir en la millora de la practica docent a l'aula.

Els diferents àmbits del projecte es troben reflectits en els següents apartats, els quals, en part, també es corresponen a diferents fases del mateix:

1. Definició dels criteris en els que basar-nos per fer la selecció d'obres i l'elaboració de la selecció d'obres³. Aquests dos punts es varen anar construint de forma paral·lela. El punt de partida va ser l'audició d'un repertori molt ampli d'obres. Diferents i successives escoltes ens van anar conduint a desestimar-ne unes i a mantenir-ne unes altres. Els criteris aplicats per fer la selecció es van anar definint al llarg del procés i es van anar concretant a mida que s'anava avançant en el procés de selecció. Aquests criteris van ser: el vivencial, el musical, el geogràfic i el didàctic.
2. Disseny de les propostes didàctiques de les audicions seleccionades⁴. A mesura que s'ha anat fent la selecció, s'han anat elaborant diferents propostes didàctiques. Aquestes propostes recullen una breu informació sobre l'origen i el context de la música per ajudar al docent a situar-se, i després desenvolupen de forma molt detallada diferents activitats a realitzar amb els nens, d'acord amb els continguts més rellevants i característics de la peça. Es faciliten materials i recursos i el seu tractament permet que s'adaptin a diferents edats.
3. Realització d'un seminari de treball (reconegut per l'ICE de la UAB) amb mestres de diferents escoles que compagina la formació de docents, l'aplicació de les propostes a les aules i la reflexió i debat entorn al resultat de l'aplicació de les propostes.
4. Conseqüència del punt anterior són diferents treballs d'anàlisi relacionats amb la posada en pràctica en les aules d'aquesta experiència a través d'observadors externs amb o sense participació.

En el context d'aquest tercer i quart punt és on situem l'estudi que presentem en aquesta comunicació: "Disseny, estudi i anàlisi d'un projecte de treball generat a partir de l'escolta d'una música del món". Després d'un temps d'observar la posada en pràctica de les músiques del món a les aules, i poder comprovar el seu potencial, sobretot a nivell d'interdisciplinarietat, s'ha portat a terme una experiència en un centre, en el que s'ha volgut compagnar dues innovacions (en referència al centre): Per un costat, la interdisciplinarietat que es potencia a partir de l'àrea de música i, per l'altre costat, iniciar als docents d'un centre escolar en els projectes de treball.

²Els sistemes de valors de l'escolta musical a l'escola, realitzat per Cristina González i dirigit per Jaume Ayats.

³Treball que va donar lloc al treball de recerca *Músiques del món: Anàlisi per la selecció i l'establiment de criteris per un repertori a l'escola*, Rrealitzat per Anna Batlle i dirigit per Assumpta Valls.

⁴Propostes didàctiques, algunes de les quals es poden consultar a la web coordinada per Assumpta Valls, <http://escoltarmusica-escola.uab.cat>

Objectius

Els objectius ens els varem plantejar a partir de dues premisses: per un costat, la consideració, ja citada, que en el terreny de l'escolta musical s'ha de donar l'oportunitat als alumnes de tenir tot un marc ampli d'experiències auditives de tots els estils, èpoques i cultures. Per l'altre costat, la creença que la importància de treballar a partir dels projectes de treball rau en què s'aborda l'ensenyança global (interdisciplinarietat), en la qual les relacions entre les fonts d'informació i els procediments per comprendre-la i utilitzar-la són portats a terme pels alumnes, la qual cosa fomenta la seva autonomia. Ambdues consideracions ens van suscitar les següents hipòtesis: la música pot actuar com a nucli generador i inicial d'un projecte de treball i, la música estableix relacions amb altres àrees. I a partir d'aquí la formulació dels objectius de la investigació:

- Observar i analitzar com es desenvolupa un projecte de treball a partir de l'escolta d'una obra de música del món que funciona com a nucli generador.
- Concretar quines són les característiques d'aquest projecte de treball desenvolupat a partir de la música.

Metodologia

Aquest treball s'emmarca ens la tradició de la investigació qualitativa i s'ha portat a terme des de dues perspectives. En primer lloc, seguint la filosofia de la investigació-acció, s'ha pretès millorar la qualitat de les pràctiques educatives dels docents que hi han participat, així com la comprensió d'aquestes pràctiques i de les situacions noves que han produït. Per aconseguir-ho, s'han portat a terme diverses reunions, formades per les mestres participants i les investigadores, amb dos propòsits: Formar a les mestres en una metodologia que els és desconeguda (els projectes de treball) i analitzar, críticament, les intervencions simultànies al desenvolupament del projecte. En segon lloc, des d'una perspectiva etnogràfica, s'ha realitzat una observació a l'aula que, juntament amb l'anàlisi de les dades, ha permès descriure i interpretar el treball d'un grup classe concret, que ha servit com a context social i cultural en el qual s'han determinat els models d'interacció que, de mica en mica, han anat construint el projecte de treball plantejat. Per portar a terme ambdues aproximacions hem utilitzat les següents tècniques de recollida de la informació: observació a l'aula, entrevista, grup de discussió i qüestionari obert.

La investigació s'ha realitzat al CEIP Serenavall de Sant Andreu de Llavaneres. La mostra utilitzada està formada pels 20 alumnes d'una classe de sisè de primària, juntament amb la mestra especialista de música i la mestra tutora del grup.

Agrans trets, podem comentar que s'ha desenvolupat al llarg de 27 sessions d'una hora de durada cadascuna, durant el curs 2008-2009. Abans de començar el projecte hi van haver un parell de reunions, de caire formatiu. També abans de l'inici del projecte, i per tal de poder informar a les mestres i focalitzar amb els millors criteris possibles el projecte de treball, es va realitzar una entrevista a una mestra de música experta en projectes de treball. Durant el desenvolupament del projecte hi van haver 8 reunions amb les mestres, més de caire de grup de discussió per decidir com es tirava endavant la tasca. Posteriorment a la realització del projecte, es va realitzar una entrevista amb les docents i un qüestionari obert als alumnes, per tal de conèixer la seva concepció i opinió del procés i posada en pràctica de l'experiència.

La investigació s'ha portat a terme en diferents fases, en les quals s'han utilitzat instruments i tècniques variades, tal i com mostrem en la taula següent:

Quadre resum del procés d'anàlisi seguit					
Tècniques de recollida Fase info. de l'anàlisi	Observació a l'aula		Entrevistes mestres	Qüestionari alumnes	Grup de discussió
	Diari	Vídeo			
1a fase: Anàlisi dades en el context	Redacció del diari: <ul style="list-style-type: none"> ▪ Descripció de la sessió ▪ Reflexió dia a dia. 	Enregistrament visual de cada sessió			
2a fase: Buidatge vídeos i establiment de categories	Establiment de categories en el diari de camp	Buidatge dels vídeos.			
3a fase: Definició categories en diari de camp		1. Reflexió de cada sessió en perspectiva. 2. Definició de la primera organització de categories.			
4a fase: Elaboració mapa conceptual	Descomposició de categories en subcategories	Descomposició de categories en subcategories.			
5a fase: Agrupació i reorganització unitats d'anàlisi	Fusió d'unitats d'anàlisi segons categories i subcategories. Procés de reorganització del mapa conceptual Mapa conceptual definitiu.				
6a fase: Reflexió de les categories	Reflexió sobre cada una de les categories				

En la primera fase, que coincideix temporalment amb la realització de l'experiència a l'escola, ens vam dedicar a la recollida de dades i a l'elaboració de les reflexions immediates sorgides durant les sessions de l'observació. En les següents fases es recull el procés que va seguir cada un dels diferents nivells d'anàlisi posteriors a la finalització de l'experiència a l'aula i fins arribar a la concreció dels resultats finals. Tal i com s'indica a l'esquema, cada una de les fases ens va servir per anar codificant el material, centrant els diferents blocs temàtics i els aspectes significatius a destacar. Al final del procés es va concretar un mapa conceptual amb sis grans categories:

- Músiques del món
- Desenvolupament del projecte
- Interdisciplinarietat
- Treball en grup
- Alumnes
- Mestres

L'ordenació d'aquests grans blocs en subcategories, van permetre el treball final de fusió i contrast del diferents nivells de reflexió, fins arribar a la concreció d'uns resultats.

Els resultats

Desenvolupament del projecte de treball

El projecte de treball que es va desenvolupar a l'escola es va iniciar amb l'escolta d'una obra musical *Gnawa* del nord d'Àfrica. El diàleg establert entre la mestra de música i els alumnes va fomentar que els nens expressessin els seus interessos i, a partir d'aquí, van concretar una proposta

d'estudi, curiosament sense desvincular-se de la temàtica de la música d'altres cultures: La música del Nepal i de Jamaica. Es van establir grups de treball per estudiar les diferents temàtiques sorgides: Música, dansa, personatges festius i menjars. La visita de dues persones que havien estat vivint als països i que coneixien la cultura va fer adonar als alumnes que per comprendre les temàtiques que estaven estudiant també calia saber coses sobre la religió, la geografia i el clima, l'idioma i la història del país. Aquestes temes d'estudi van permetre que el projecte es relacionés amb les àrees de llengua catalana i anglesa, ciències socials, noves tecnologies, etc. Les mestres que van participar en el projecte van ser la mestre especialista de música i la mestra tutora del curs.

L'anàlisi dels materials obtinguts al llarg de la recerca ens ha permès verificar les hipòtesis que ens havíem plantejat a l'inici, com també desenvolupar un conjunt d'observacions que a continuació resumirem en els següents apartats:

Músiques del món, contextualització i treball interdisciplinar

- La contextualització de les músiques del món implica una interdisciplinarietat, perquè cal conèixer diversos aspectes del país i la cultura, no pròpiament musicals, però indispensables per accedir a la comprensió de l'obra musical.
- Les intervencions del docent, el mestre de música, són necessàries per aconseguir una correcta contextualització. Les seves indicacions i observacions relacionant la música amb altres aspectes contribueixen a que els alumnes prenguin consciència d'aquest tema.
- Aquesta manera interdisciplinar de presentar les manifestacions musicals permet que una part del projecte de treball transcendeixi les tasques musicals i adquireixi noves qualitats formatives relacionades amb la recerca de la informació, la lectura analítica, la capacitat de síntesi i altres competències educatives.
- El treball interdisciplinar i conèixer diversos aspectes, extra musicals del país i cultura, fa que la pràctica musical i l'escolta de músiques d'altres llocs sigui més significativa pels alumnes, i allunya la possibilitat de convertir-les en activitats anecdòtiques.

Treball per projectes i músiques del món

- En la primera fase del projecte, l'elecció del tema, ha estat determinant desenvolupar-la després d'un treball intens amb una obra musical. Així, s'ha pogut canalitzar l'atenció dels alumnes, i aquests s'han interessat per qüestions relacionades amb el tipus de música que havien escoltat.
- No en totes les fases del projecte la presència de la pràctica musical és equivalent. Quan es realitza la recollida de la informació o la redacció del treball aquesta pràctica disminueix. Tot i així, per garantir que el projecte no es desvinculi totalment de la música és important la participació de dues docents, la tutora i la mestra de música, ja que així hi pot haver un repartiment de les tasques.
- El treball per projectes des de l'àrea de música implica una manera diferent de treball de l'especialista, perquè el fan ser un mestre interdisciplinari, ja que constantment ha d'estar fent referència a les àrees amb les quals es connecta al projecte, i per tant, transmetent als alumnes uns coneixements que, a vegades, no pertocuen a l'àrea de música.
- Quan són els propis alumnes els que formulen el que volen saber respecte a una obra musical, la seva motivació cap el coneixement és molt més gran i s'amplia també el camp dels seus interessos.

El contingut musical de les músiques del món

- Com qualsevol altre tipus de música, les músiques del món permeten desenvolupar activitats sobre les tres grans competències musicals: escoltar, interpretar i crear. Competències musicals que ens han permès conèixer característiques de la música d'altres cultures.
- Quan els docents proposen activitats musicals en relació a la música del món – descobrir, analitzar i comprendre les característiques d'aquestes músiques – es facilita l'experiència del

descobriments i la comprensió musical de qualsevol tipus de música. Aquest tipus de pràctica ha contribuït a fomentar l'interès i la motivació de l'alumnat.

- Les particularitats i característiques sonores pròpies de cada música (en relació al timbre, instruments, ordenació del so, escales i modes, formes d'emissió vocal, etc.) desencadena sorpresa, interès i motivació.

Conclusions

De forma resumida podem concloure que per realitzar una bona pràctica de la música del món a l'escola, aquesta necessita ser contextualitzada. Els projectes de treball són una metodologia que fomenten aquesta contextualització. D'aquesta manera els alumnes comprenen la música, perquè no només l'escolten, sinó que n'aprenen coses del context i, per tant, aquesta escolta no queda com a anecdòtica, sinó que esdevé significativa.

Aquesta conclusió principal ens porta a fer els següents comentaris:

- Importància de la contextualització de la música del món: els alumnes estan poc habituats a la seva escolta i, per tant, cal que se'n faci una contextualització, una explicació, perquè són músiques molt diferents que els alumnes desconeixen. La música del món quan es contextualitza esdevé més significativa pels alumnes i els fa entendre que la música no és un fet aïllat de la societat.
- La contextualització porta implícita una interdisciplinarietat: una relació de coneixements de diverses disciplines escolars. Aquesta interdisciplinarietat que aporta la música fa adonar a la comunitat educativa que la música no és un fet aïllat a l'escola, sinó que és una disciplina que té la capacitat de donar uns coneixements holístics als alumnes.
- Els projectes de treball són una metodologia adient per tractar la música del món: l'explicació de la música amb aspectes extra musicals implica tractar la música des de diverses àrees escolars, cosa que normalment comporten els projectes de treball. Per tant, els projectes de treball a partir de la música ajuden a entendre millor el fet musical.
- El fet diferencial de les músiques del món és font d'interès i motivació pels alumnes: un dels aspectes que hem pogut constatar al llarg d'aquest projecte ha estat l'alt grau de motivació i interès que tenen els alumnes respecte la música del món. La principal causa detectada ha estat la diferència. Els alumnes noten que aquest tipus de música es divergeix molt del que estan acostumats a escoltar i això els crida l'atenció i els motiva per conèixer més música d'aquest tipus.

Preguntes

1. La importància de la contextualització en escoltar músiques d'altres cultures, fa que el treball interdisciplinari en relació aquestes músiques sigui més necessari que en altres?
2. Les capacitats interdisciplinars de la música en els projectes de treball són diferents a la d'altres àrees?
3. És necessària una formació de mestres de música per poder tractar d'una manera correcta les músiques del món a l'aula?

Referències bibliogràfiques

DDAA (2008): *Projectes de treball i música*. Barcelona: ICE.

DEMAREST, S; SCHULTZ, S. (2004): Children's preference for authentic versus arranged versions of world music recordings. *Journal of research in music education* (vol. 52, nº4).

GIRALDEZ, A. (1997): Educación musical des de una perspectiva multicultural: Diversas aproximaciones. *Trans Iberia*, 1.

HERNÁNDEZ, F; VENTURA, M. (2008): La organización del curriculum por proyectos de trabajo. El conocimiento es un calidoscopio. Barcelona: Octaedro.

MARTÍ, J. (2000): *Más allá del arte. La música como generadora de realidades sociales*. St Cugat del Vallès: Deriva Editorial.

MORENO, M. (1998): Etnomusicología y educación musical en Canadá,; una visión multicultural. a PELINSKI, R; TORRENT, V. (Eds.): *Actas del III Congreso de la Sociedad Ibérica de Etnomusicología*. SibE, Sabadell. (pàg. 271-276)

RODRÍGUEZ, J. A. (2005): Reflexiones sobre educación musical intercultural hoy. *Eufonía*, (vol. 32). Castelló.

VOLK, T. (1993): The history and development of multicultural music education as evidenced in the Music Educators Journal, 1967-1992. *Journal of research in music education* (vol. 41, num. 2).